

KUR'AN'DA BÜYÜK GÜNAH KAVRAMI

Muhammet YILMAZ*

ÖZET

Bu makalede, kelâm ilminde tartışma konusu yapılan günah kavramından hareketle küçük günah ve özellikle de büyük günah kavramı Kur'an'daki kullanımları doğrultusunda değerlendirilmekte; büyük günah ile küçük günah arasındaki fark açıklanmaktadır. Dinî terminolojide büyük, ağır ve çirkin günahları ifade eden kebîre kavramının taşıdığı manaların neler olduğu belirtilmektedir. Büyük günah işleyen kimsenin çeşitli mezhepler açısından dinî durumunun ne olacağı sorusuna cevap aranmakta ve büyük günahların yasak edilmesindeki hikmetler kısaca değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Günah, Büyük Günah, Kavram

THE CONCEPT OF CARDINAL SIN IN THE QUR'AN

ABSTRACT

In this article, we handled in Qur'an's perspective the terms "cardinal sin" and "sin" which have been turned into a religious problem and become an argument in science of "kalam". First, we explained what the difference is between sins and grand sins which have entered into the terminology as phrase "Kebira" and why they are discriminated. Then, we ordered and numerated a variety of terms used in Qur'an referring to big, heavy and bad sins. In the conclusion part, we evaluated the reasons underlain prohi-

* Dr., İmam-Hatip.

bition of cardinal sins, what can be the measures against this type of sins and probable matters coming out in this respect.

Key Words: Qur'an, Sin, Cardinal Sin, Concept

GİRİŞ

Türkçedeki dinî literatürde sevap kelimesinin karşıtı olarak sıkça zikredilen ve "suç" anlamında Farsça bir kelime olan "günah" sözcüğü, Arapça "cnh = ح ن ح" kökünden türemiş olup sözlükte "yönelme, mey-letme, eğilme, sapma, çıkma" anlamlarına gelmektedir. Dinî bir kavram olarak günah, "ilâhî emir ve yasaklara aykırı davranma, doğrudan ayrılıp hataya yönelme" manalarını içermektedir.¹ Emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlâkî, vicdanî açıdan sorumluluk gerektiren bir olguyu ifade eden *günah* sözcüğü, beşerî kanun ve kuralların çiğnenmesinde "suç" olarak adlandırılırken; dinî alandaki hata ve aşırılıklarda -muhteva açısından dinden dine değışiklik göstermekle beraber- "günah" olarak nitelendirilmektedir.²

Semâvî dinlerde, beşerî inanç sistemlerinde, farklı kültürlerde ve eski-yeni tüm toplumlarda değışik sözcüklerle kullanılan ve Arapça'da daha çok *cünâh*, *zenb*, *ma'siyet*, *cürm*, *hıyanet* ve *isyan* kelimeleriyle karşılık bulan "günah" sözcüğü, Kur'an-ı Kerim'de ve hadis metinlerinde, *cünâh* (حناح), *ism* (إثم), *lemem* (لمم), *münker* (منكر), *hata'lhatîe* (خطئة/خطا), *hûb* (حوب), *fâhîşef/fahşâ* (فاحشة/فاحشاء), *fisk* (فسق), *habîs* (خبث), *rics* (رجس), *zenb* (ذنب), *seyyie* (سيئة), *vizr* (وزر), *tağâ* (طغي), *feseka* (فسقي), *zaleme* (ظلم), *fücûr* (فجور), *isyân/ma'siyet* (معصية/عصيان) ve benzeri kelimelerle ifade edilmektedir.

Kur'an'ın günah kavramını ifade etmek için kullandığı kelime ve deyimler incelendiğinde bunların hemen hepsinde, "bütünden ayrılış, bütüne ters düşme, kaos, karanlık, kötüye ve çirkine yenik düşme" gibi

¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (nşr. Ali Şirin), Beyrut 1992, "cnh" md. ; Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l- Kur'ân*, Beyrut, ts., "cnh" md.; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: D.İ.B. Yay., 2006, s. 204.

² Ömer Faruk Harman, "Günah", *DİA*, İstanbul: TDV, 1996, XIV, 278.

keyfiyetlerin esas olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu kelimelerin her biri insanın yaptığı her bir hatanın sebebini ve psikolojik alt yapısını, hatanın yapılış mantığını veya günahın arkasında yatan niyeti beyan etmektedir. Bir başka deyişle günahı ifade eden her bir kelime hatanın nasıl bir hata olduğunu ortaya koymaktadır.³

Kur'an-ı Kerim'de, günahın tanımına bizi yaklaştıracak birçok kelime olmakla beraber genel olarak görmekteyiz ki, günah, bireysel ve toplumsal hayatı derinden ilgilendiren bir olay olarak sunulmaktadır. Zira günah, kişiyi bazen başkalarının meşru haklarına, bazen kendi öz hakkına, bazen de Allah'ın emir ve yasaklarına başkaldırtmaktadır. Bunun yanında bireysel olarak kişinin içinin kararmasına ve en isabetli sonuçtan uzaklaşmasına; toplumsal olarak da en acı şekilde cezalandırılmasına sebep teşkil etmektedir. Bundan dolayıdır ki cehennem, insanın tüm ümitlerini yikan tasvirleri, günahkârların son derece trajik ve acı sunuluşları böylesi günahlar sebebiyle yoğunluk kazanmaktadır.⁴

Kur'an'ın genelinden bir tarif yakalamaya çalışırsak şunu söyleyebiliriz: "Günah, meşruiyetini Allah'ın varlığından alan her şeye saldırma ve gayri meşru olma keyfiyetini yine Allah'tan alan her şeyi yapmadır. Bu ise Allah tarafından yap denilenleri yapmamak, yapma denilenleri ise yapmaktır."⁵ Burada özellikle Kur'an'ın anlayış ve yaklaşımı açısından bir husus dikkat çekmektedir: Neden sürekli günah veya günahlardan bahsedildiği halde, sevap veya sevaplardan bu kadar ısrarlı ve detaylı bahsedilmemektedir? Aslında bu sorunun cevabı Kur'an'da mevcuttur. Şöyle ki Kur'an, varlık, hayat ve oluşun tamamını güzel, iyi, aydınlık, dirlik ve birlik kısaca *sevap* olarak görmektedir; yani genel olarak hayatın bütünü sevaptır ve asıl olan da budur demektedir. Günah ise istisnadır. Ve bir yaradılış ilkesi olarak da kural olanlar değil istisnalar anlatılmakta, insanın dikkati güzeli ve ahengi bozan istisnalara; günahlara çekilmekte-

³ Adil Bebek, "Günah", *DİA*, İstanbul: TDV, 1996, XIV, 282-284; Harman, "Günah", XIV, 278-282; Yaşar Nuri Öztürk, *İslam'da Büyük Günahlar*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1998, s. 20; Mustafa Şentürk, "Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre İlk Günah ve Kadın", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, XXII, sy. 1, Ankara 2011, s. 32-43; Ayrıca ilâhî dinlerde günah kavramı ile ilgili bk. Osman Cilacı, "İlahi Dinler Açısından Günah Kavramı", *Diyanet Dergisi*, XXIV, sy. 4, Ankara 1988, s. 41-50.

⁴ Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Konya: Hibaş Yayınevi, 1984, s. 32.

⁵ Kılıç, *a.g.e.*, s. 32-33.

dir. Bu düşünce bağlamında Kur'an şu prensibi egemen kılmak istemektedir: Yaratılıştta asıl olan sevaptır; bir başka ifadeyle günah işlememektir. Haram, günah, suç işlemek ise istisnadır ve tüm bu istisnalar; sapma ve ihmaller insanın tekâmül yürüyüşünü aksatmakta ve hem bireyi hem de toplumu mutsuzluğa, didişmeye, çatışmaya götürmektedir.⁶

Hadislerde geçen günahın tarifini incelemek de konumuz açısından yararlı olacaktır. Meşhur hadis kitaplarında nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir. Rasûlüllah'a iyilik ve günahıtan sorulunca o, şöyle buyurmuştur: "İyilik, nefsinin kendisine ısındığı, kalbinin mutmeim olduğu; huzura erdiği şeydir ve de ahlakın güzel olmasıdır. Günah ise, kalbini, nefsini ve vicdanını rahatsız eden, tırmalayan ve insanların duyup öğrenmesinden hoşlanmadığın şeydir."⁷ Bu hadisten günahın içeriğiyle ilgili iki husus ortaya çıkmaktadır: Birincisi günah, insanın kalbine rahatsızlık veren, kalpte ızdırıp ve tereddüde yol açan, göğsü daraltan ve endişelendiren şeydir. İkincisi de, başkasının haberdar olması istenmeyen şey günahıtır. Zira günah, insanın utanmasına yol açan, kişiliğini zedeleyen özelliğe sahip bir davranıştır.⁸

I. GÜNAH ÇEŞİTLERİ

Günahın pek çok çeşidi olmakla beraber, günahları büyük günah (*kebîre* = كبيرة) ve küçük günah (*sağîre* = صغيرة) olarak tasnif eden İslâm âlimleri değil, bizzat Kur'an-ı Kerim'in kendisidir. Dolayısıyla bu noktada asıl aydınlatılması gereken, iki çeşit günah grubuna hangi fiillerin dahil olup olmadığıdır. İslâm bilginleri de âyetler ve hadisler ışığında günahı küçük günahlar ve büyük günahlar şeklinde ikiye ayırmışlar; âyet ve hadislerin kesin olarak yasakladığı, işleyene dünyada had gerektiren, ahirette de cezalandırılmalarına sebep olan günahları büyük günahlar kategorisinde değerlendirmişlerdir. Büyük günahlar dışında kalan günahları ise küçük günahlar olarak nitelendirmişlerdir.⁹

⁶ Öztürk, *a.g.e.*, s. 20-22.

⁷ Müslim, "Birr", 5;Tirmizî, "Zühd", 52; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 162, 227.

⁸ Kılıç, *a.g.e.*, s. 35-36.

⁹ İlgili değerlendirme için bk. Müstansır Mîr, *Kur'ânî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü* (trc. Murat Çiftkaya), İstanbul: İnkılab Yay., 1996, s. 38; ayrıca bk. Komisyon, *Dimî Kavramlar Sözlüğü*, s. 77-78.

Kur'an'da "hûb kebîr; ism kebîr; hit' kebîr; zulm azîm; keyd azîm; bühtân azîm" terkiplerinde olduğu gibi azîm ve kebîr sıfatları ile tavsif edilen günahların kebîre olduğunu söyleyenler yanında, kul hakkı doğuran günahları büyük günah (kebîre); Allah'la kul arasında kalan günahları ise küçük günah (sağîre) sayan görüşler de vardır.¹⁰ Bunun karşısında, Allah'a karşı işlenen günahlarda büyük günah-küçük günah diye bir ayırma gitmenin gereksiz olduğunu, küçük ya da büyük her günahın Allah'a itaatsizlik ifade ettiğini, dolayısıyla işlenen her günahın büyük günah çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenler de olmuştur.¹¹

Esasında büyüğüyle küçüğüyle günahları işlemek Allah'ın emirlerini yerine getirmeme yahut yasaklarını yapma anlamını içerdiği için bir manada O'na başkaldırıdır ve dolayısıyla Allah'ın rahmetinden uzaklaştıran bir ameliyedir. "كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ" = **Hayır hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır**"¹² âyeti de bu hakikati ifade etmektedir.¹³ Aynı şekilde Hz. Peygamber'in de işaret ettiği üzere, günahlar ilk yapıldığında kalpte siyah bir nokta meydana getirir. Tövbe edilmeyip günaha ısrar ise kişiyi başka günahlara sürüklediği gibi kalbinin kararmasına ve kasvet bağlamasına sebep teşkil etmektedir.¹⁴ İlgili âyet ve hadisten yola çıkarak her günahın Allah'a karşı yapılmış bir saygısızlığı ifade ettiğini ve kalp aynasına düşen bir leke olduğunu; her günahın bir mazereti bulunduğunu, ancak hiçbir mazere-tin günahı mâzur kılamayacağını söyleyebiliriz.

A) KÜÇÜK GÜNAH

İslâm bilginleri, günah çeşitlerini değişik açılardan yaklaşarak farklı başlıklar altında değerlendirmişlerdir. Günah çeşitlerinin en meşhuru -az önce de ifade edildiği gibi- günahın niteliği açısından "küçük günah" ve "büyük günah" olmak üzere ikiye ayrılmasıdır.¹⁵

¹⁰ Ferrâ el-Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, Beyrut 1992, I, 419-420.

¹¹ Kılıç, *a.g.e.*, s. 322-324, 329-330.

¹² el-Mutaffifîn 83/14.

¹³ Murad Karasoy, *Büyük Günahlar*, İstanbul: Işık Yayınları, 2009, s. 9.

¹⁴ İbn Mâce, "Zühd", 29.

¹⁵ Karasoy, *a.g.e.*, s. 15.

Küçük günahlar, büyük günahların dışında kalan, yani hakkında bir ceza bulunmayan, dolayısıyla işleyeni için cehennem ateşi tehdidi bulunmayan günahlardır. Ayrıca büyük günah, tövbe ile affolunurken, küçük günahın silinmesi için güzel amel yeterlidir.¹⁶ Ancak dikkat edilmesi gereken, küçük günahlar önemsenmeyip ısrarla yapıldığında, büyük günaha dönüşebilme ihtimali bulunmaktadır. Zira günahı küçükseme kadar büyük günah yoktur. Hz. Peygamber de, Hz. Ayşe'yi bu konuda şöyle uymaktadır: "Ey Aişe! Göze önemsiz gibi görünen günahlardan sakın. Çünkü bu günahlar için Allah tarafından görevlendirilmiş bir görevli vardır."¹⁷ Bu sözüyle Rasûlullah, günahları önemsemeyip onlarda ısrar etmenin kişiyi zamanla büyük günahları kolayca yapmaya götüreceğine işaret etmektedir.¹⁸

Büyük-küçük günah ayırımı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından yapılmakta ve "إِنْ يَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا" = Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız."¹⁹ "الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ" = Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabb'in, bağışlaması çok geniş olandır"²⁰ buyurularak bu tasnife işaret edilmektedir. Bu âyetlerde geçen *kebâir* (كَبَائِر) ve *kebâire'l-ism* (كَبَائِرِ الْإِثْمِ) terkipleri büyük günahları ifade ederken; *lemem* (لَمَم) ve *seyyie* (سَيِّئَة) kelimeleri de küçük günahları karşılamaktadır.²¹

Lemem (لَمَم) sözlükte "bir şeyi lemmetmek; onu bir araya getirip ıslah etmek" anlamına gelirken, ıstılahta "ma'siyete yaklaşmak" anlamın-

¹⁶ Kılıç, *a.g.e.*, s. 329-330.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 402; V, 331; VI, 70.

¹⁸ Mustafa Türkgülü, "Günah Kavramı ve İman Problemi Haline Getirilen Büyük Günah/Kebire Hakkındaki Kelami Tartışmalar", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXVI, sy. 4 (Ankara 2000), s. 67.

¹⁹ en-Nisâ 4/31.

²⁰ en-Necm 53/32.

²¹ Kılıç, *a.g.e.*, s. 321.

da; *kebâir* kapsamına girmeyen, ara sıra işlenen küçük günahları (*sağâir*) ifade etmektedir.²²

“Sıkıntı, bela, musibet, âfet” ve benzeri insanı üzen ve ona zarar veren olumsuz ve nâhoş olan şeyleri ifade eden *seyyie* (سَيِّئَة) de, *kebîrenin* zıddı olup *sağâir* denilen küçük günahları ifade etmektedir.²³ Kur'an'da günah kavramını ifade eden en geniş çerçeveli kelime olan ve Nisâ sûresinin 79. âyetinde “çirkin fiil” anlamında “*hasene*”nin (güzel, güzellik, güzel fiil ve söz) zıddı olarak kullanılan *seyyie*, kökü olan *sev'* (سَوء) veya *sû'* (سُوء) türevleriyle birlikte yaklaşık 160 yerde geçmektedir.²⁴

B) BÜYÜK GÜNAH

Kur'an'da çoğul olarak *kebâir* (كَبَائِر) formunda üç yerde geçen²⁵ ve “büyük günah, ağır suç” anlamındaki *kebîr* (كَبِير) kelimesine “ta” ilave edilerek meydana gelen *kebîre* (كَبِيرَة) sözcüğü, farklı tanımların ortak noktaları dikkate alınır,²⁶ “dinin, yasaklandığı konusunda kesin delil bulunan ve hakkında dünyevî veya uhrevî ceza öngörülen davranış” şeklinde tarif edilmiştir.²⁷ Aynı şekilde “Öldürme, zina ve hırsızlık gibi dünyada had cezası gerektiren büyük cürümler ile âhirette *azap*, *gadab* (kızgınlık; Allah'ın hoşnut olmaması) ve tehdit cezası olduğu belirtilen veyahut da bizzat Hz. Peygamber'in ifadelerinde lânet edilmek suretiyle çirkinliği ortaya konmuş günahların büyük günahlar (*kebâir*) kapsamına girdiği ifade edilmiştir.”²⁸

²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts., VI, 50.

²³ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1995, V, 63; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 591.

²⁴ İsfahânî, *a.g.e.*, “sve” md., Öztürk, *a.g.e.*, s. 38.

²⁵ en-Nisâ 4/31; eş-Şûrâ 42/37; en-Necm 53/32.

²⁶ Âlimlerin çoğunluğu, Allah'ın ceza tayin ettiği ve açık olarak azabıyla tehdit ettiği her çeşit günahın büyük günah (*kebîre*) olduğunu söylerken; Taberî, içinde Allah'a isyan bulunan şeylerin; İbn Ebû Hâtim, Allah'ın cehennem azabıyla tehdit ettiği her şeyin; Beyhakî ise kulun üzerinde ısrar ettiği her günahın büyük günah olduğunu ileri sürmüştür (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 421-422).

²⁷ Adil Bebek, “Kebîre”, *DİA*, Ankara: TDV, 2002, XXV, 163; ayrıca bk. Celal Yıldırım, *Büyük Günahlar*, Konya: Uysal Kitabevi, 1992, s. 4-6; Öztürk, s. 34-35.

²⁸ Karasoy, *a.g.e.*, s. 19.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942) tefsirinde *kebâir* kelimesini “üzerine tehdit gerçekleşen veya haddi, şer’î cezayı gerektiren yahut açıkça yasaklanmış olan günahlar” şeklinde tarif etmiştir.²⁹ Seyyid Şerîf el-Cürçânî (ö. 816/1413) ise kebâiri “dünyada ve âhirette kesin delillerle cezalandırılması gereken mutlak haramlar, haram olan şeyler” şeklinde tanımlamıştır.³⁰

Kebîre kelimesinin hangi anlama geldiği, neleri kapsadığı, bir günahın hangi ölçüye göre büyük, hangi ölçüye göre küçük sayılacağı tartışmalı olup, büyük günahların ne kadar olduğu hakkında da ittifak bulunmamaktadır.³¹ Bunun yanında, büyük günahların hadis kaynaklarında da şu şekilde tasnif edildiği görülmektedir:

a) Cezasının büyüklüğünden ve helâk edici özelliğinden açıkça bahsedilen günahlar: Allah’a ortak koşmak, anne babaya isyan etmek veya lânet edip sövmek, yalan yere şahitlik etmek, yalan konuşmak, haksız yere adam öldürmek, akraba ile ilişkileri kesmek, savaştan kaçmak, içki içmek gibi fiiller.³²

b) Lâneti veya gazabı gerektiren yahut işlendiği günah için şiddetli korkutma, tehdit bildirilen günahlar: Böbürlenerek cübbe ve paltoları sallamak, başa kakmak suretiyle ikramda bulunmak, yalan yemin ile mal satmak, yoksul halde iken kibirlenmek, akrabalar ile ilişkisi kesmek, sihre inanmak, kâhinlik yapmak.³³

Büyük günahların sayısı konusunda islâm âlimleri arasında bir ittifak bulunmamakla beraber Sahâbe de bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Sahabe arasında büyük günahların dört tane olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Hz. Peygamber’in, “Helâk edici yedi günahtan sakının...”³⁴ hadisine

²⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (sadeleştiren: İsmail Karaçam ve diğerleri), İstanbul: Azim Dağıtım, ty., VII, 29.

³⁰ Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta’rîfât*, Beyrut: Dârü’l-kütübü’l-ilmîyye, 1995, s. 183.

³¹ Murat Sülün, *Kur’an-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 445-446.

³² İmam Nevevî, *Riyâzû’s-sâlihîn* (trc. M. Yaşar Kandemir - İsmail Lütfi Çakan - Raşit Küçük), İstanbul: Erkam Yayınları, II, 240, hadis nr. 338-342.

³³ İbn Hacer el-Heytemî, *İslâm’da Helaller ve Haramlar: Büyük Günahlar* (çev. Ahmed Serdaroglu - Lütfi Şentürk), İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1970, I, 12; Karasoy, *a.g.e.*, s. 28-34.

³⁴ Hadis-i şerifte ifade edilen helâk edici yedi günah şunlardır: 1. Allah’a ortak koşmak. 2. Sihir ve büyü yapmak. 3. Haksız yere Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıy-

istinaden yedi ile sınırlandırılanlar da olmuştur.³⁵ Hatta kitaplarında -İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) gibi- 467 tane günahı sayanlar yanında bu rakamı 700'e çıkaranlar da olmuştur.

Büyük günahları farklı sayılarla sınırlayanların yanı sıra adedin hasredilemeyeceğini; belli sayılarla sınırlandırılmayacağını söyleyen kimi âlimler de olmuştur. Bunlara göre Kadir gecesinin, cuma gününde duaların kabul olduğu zamanın ve orta namazın müphem bırakılması gibi, insanlar korku ile ümit arasında bulunsunlar; "küçük günahdır, nasıl olsa affedilir" gibi düşüncelerle günahı işlemek yerine "belki de büyük günahdır" korkusuyla her yasak olandan kaçınınsınlar diye "*kebâir*"in sayısı kapalı tutulmuştur ve kesin sayı ile belirtilmemiştir.³⁶ Bir de, büyük günahların tespitinde şu genel kural benimsenmiştir: "Büyük günahlar, hadislerde sayılanlarla beraber fesadı ve kötülüğü bunlardan birine benzeyen yahut daha şiddetli olan şeylerdir. Dolayısıyla büyük günahların sayısını kesin olarak hasretmek doğru değildir." Ancak bazı kelâmcılar meşhur hadislerle dayanarak büyük günahları dokuz, on ve on iki olarak belirlemişlerdir.³⁷ Aslında bu noktada sayılarla uğraşma yerine bu kategoriye girebilecek davranışların sıfatlarının belirlenmesine çalışmak daha faydalı ve güzel olacaktır.

II. KUR'AN'DA BÜYÜK GÜNAH ANLAMINA GELEN KELİMELER

Bu başlık altında, aralarında bazı noktalarda var olan farklılığa ve ayrılığa rağmen, mana açısından azda olsa bir birlikteliği ifade eden ve

mak. 4. Yetim malına el koyup gasbetmek. 5. Zina yapmak. 6. Vatan ve mukaddesat müdafaası gününde harp meydanından kaçmak. 7. İffetli, namuslu, imanlı kadınlara zina isnadıyla iftira etmek (İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993, XIV, 50).

³⁵ Kılıç, *a.g.e.*, s. 325.

³⁶ Ali Arslan Aydın, "İslâm'da Büyük Günahlar ve Tekfir Meselesi", *Diyanet İlmî Dergi*, XIV, sy. 4 (Ankara 1975), s. 200; Kılıç, *a.g.e.*, s. 325-326; Büyük günahların kaç tane ve neler olduğu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Karasoy, *a.g.e.*, s. 37-43, 47-134; Abdurrahman el-Cezerî, *Kitâbu'l-Fikhi alâ Mezâhibi'l-Erba'a*, Beyrut: Daru'l-Fikri'l-Arabî, V, 441-459.

³⁷ İbn Ömer'in rivayetine göre büyük günahlar dokuz tanedir. Bunlar; Allah'a şirik koşmak, haksız yere birini öldürmek, namuslu kadınlara iftira atmak, zina işlemek, ordudan kaçmak, sihîr yapmak, yetim malı yemek, müslüman anne babaya itaatsizlik etmek, küçük günah dahi olsa Mescid-i Harâm'da günah işlemek. Bunlara Ebû Hüreyre faiz yemeyi, Hz. Ali de hırsızlığı ve içki içmeyi eklemiştir (Aydın, *a.g.m.*, s. 199-200).

işleniş, oluş ve bitiş itibarıyla büyük günahı anlatan kelimeler incelenecektir. Büyük, ağır ve çirkin günahlar dinî terminolojiye *kebîre* lafzıyla geçmişse de Kur'an bunları çeşitli kelimelerle ifade etmektedir. Günah kavramı için kullanılan kelime ve deyimlerin ortak yanları incelendiğinde ise bunların "bütünden ayrılmış, kargaşa, karanlık, kötüye ve çirkinliğe yenik düşmek" anlamları olduğu dikkat çekmektedir.

Burada, önce büyük günah (*kebîre*) kavramı üzerinde duracağız, sonra da günah karşılığı kullanılan diğer terimleri manası daha kuvvetli olandan, daha alt seviyedekilere doğru inceleyeceğiz.

A) *Kebîre* (كَبِيرَة): *Kebîr* (كَبِير) kelimesine "ta" eklenilerek meydana gelen *kebîre* (كَبِيرَة), hem dişi kelimelere "büyük" anlamında sıfat hem de "azabı büyük olan günah" mânasında isim olarak kullanılmaktadır. "Büyüklik kuruntusu, kendini büyük görme" gibi anlamlara gelen *kibr* kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Bu beraberliğe bakarak en büyük günahlardan biri (*kebîre*) kibirdir demek mümkündür.³⁸

Her türden günahın büyük olanlarına Kur'an ve Sünnet *kebîre* demektir. *Kebîr* kelimesi sıfat olarak Kur'an'da "makbul ve çirkin" anlamlarda kırk küsur yerde geçmektedir. Bunların bazılarında *kebîr*, günahın sıfatı olarak yer almaktadır. "Büyük çirkinlik-pislik",³⁹ "büyük fesat",⁴⁰ "büyük dalâlet",⁴¹ "büyük zulüm ve günah",⁴² "büyük hata",⁴³ "büyük azgınlık"⁴⁴ ve benzeri ifadelerde *kebîr* sözcüğü hep bir yanlışlığın, sapmanın sıfatı olmaktadır.⁴⁵

B) *İsm* (إِسْم): Tüm yanlış davranışları kapsayan *ism*, Türkçe'deki günahın karşılığıdır. Kelimenin kökünde "geri bırakma" anlamı olup, sevabı geri bırakan, sevap almayı engelleyen bütün davranışlar için kul-

³⁸ Öztürk, *a.g.e.*, s. 34.

³⁹ el-Bakara 2/219.

⁴⁰ el-Enfâl 8/73.

⁴¹ el-Mülk 67/9.

⁴² en-Nisâ 4/2.

⁴³ el-İsrâ 17/31.

⁴⁴ el-İsrâ 17/60.

⁴⁵ Öztürk, *a.g.e.*, s. 34.

lanılmaktadır.⁴⁶ Kısacası *ism*, "işleyene ceza gerektiren, insanı hayır ve sevaptan geri bırakan fiil veya bundan doğan sorumluluk" anlamına gelmektedir. Kur'an'da otuz beş yerde geçen *ism*, genel anlamından başka "küfür, inkâr, düşmanlık, yalan, içki, kumar, faiz" gibi günahları nitelemek için de kullanılmıştır.⁴⁷

Mukâtil b. Süleyman *ism* kelimesinin Kur'an'da beş farklı anlamda -şirk, mâsiyet, zenb, zina, hata- kullanıldığını belirtmektedir.⁴⁸

C) Hata' / Hatîe (خطأ / خطيئة):

C1) Hata' (خطأ): *Hatîe* fiilinin mastarı olan *hata'*, sözlükte "hedefinden sapmak, hata yapmak, yanılmak, doğru yoldan uzaklaşmak" anlamlarında olup bu sapma birkaç şekilde olabilmektedir.

a) Kişinin, güzel addedilmeyecek bir şeyi isteyerek yapmasıdır. İnsanın sorumlu tutulduğu tam hata durumu budur. Bunu ifade etmek için, "خطأ-حاطئين = *hâtîîn - hit'en*" kalıbı kullanılır: "وَأَنْ كُنَّا لَاطِئِينَ = *ve in künnâ lehâtîîn*"⁴⁹ ve "إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا" = *inne katlehum kâne hit'en kebîrâ*"⁵⁰ örneklerinde olduğu gibi.⁵¹

b) Yapılması güzel olacak bir şeyi yapmak isterken, istenenden başka bir şeyi yapma durumudur. Burada ise, "إِخْطَاءً = *ahtae - ihtâen*" kalıbı kullanılır. "وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً" = *Her kim bir mümini yanlışlıkla öldürecek olursa*"⁵² âyetinde olduğu gibi.

c) Yapılması güzel olmayan bir işi yapmak isteyip de tesadüfen tersini yapma durumudur. Böyle biri, iradesinde hatalı, fiilinde isabetli kabul edilmiştir.⁵³

C2) Hatîe (خطيئة): Çoğulu *hatâyâ* (خطايا) olan *hatîe*, "kasten ve bilerek yapılan günah" anlamındadır. Kur'an'da *ism*, *zenb* ve *seyyie* kelimeleriyle

⁴⁶ İsfahânî, *a.g.e.*, "ism" md.; Bu kelimenin kökünde taksîr anlamı olduğuna dair açıklamalar için bk. Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye*, ts., s. 246.

⁴⁷ Bebek, "Günah", *DİA*, XIV, 282.

⁴⁸ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vüçûh ve'n-nezâir* (nşr. Ali Özek), İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993.

⁴⁹ Yûsuf 12/91.

⁵⁰ el-İsrâ 17/31.

⁵¹ Yûsuf 12/97.

⁵² en-Nisâ 4/92.

⁵³ İsfahânî, *Müfredât*, "hte" md., s. 169.

dört yerde de bunun çoğulu olan *fevâhiş* (فواحش) kelimesi kullanılır.⁶² Kur'an, *fahşâ* kelimesini özellikle livâta,⁶³ zina,⁶⁴ şirk⁶⁵ vb. çirkinlikler için kullanmıştır.⁶⁶

E) **Habîs** (حبيث): Sözlükte "kirli, pis, murdar, iğrenç, zararlı, kötü, hileci" anlamlarına gelen *habîs* kelimesi, Kur'an'da farklı şekillerde on beş defa geçmektedir. Livâtadan *habâis* (حبيثات) diye bahseden Enbiyâ sûresinin 74. âyetinde olduğu gibi bazan *fâhişe* ve *fahşâ* ile eş anlamlı olarak da kullanılmıştır. Ancak cinsel suçlarla birlikte, insanın tabiatı gereği nefret ettiği kan, leş, domuz eti gibi bizzat murdar olan şeylerin yanında, hükmen murdar olan ribâ, rüşvet vb. kazançlar⁶⁷ da bu kapsama dahil edilmiştir.⁶⁸ Haksız yollarla yenen yetim malını *habîs* olarak nitelendiren Kur'an,⁶⁹ inançsızlık ifade eden şeyler için de bu kelimeyi kullanmıştır.⁷⁰

F) **Rics** (رجس): "Çirkin iş işlemek, pis olmak" anlamındaki "rcs" kökünden türemiş olan ve çoğulu *ercâs* (أرجاس) olan *rics* kelimesi sözlükte "pislik, murdar, çirkin iş, işkence, küfür, günah, şeytan vesvesesi" gibi mânaları ifade etmektedir. Kur'an'da on yedi yerde geçen bu kelime, şeytan işi sayılan içki, kumar, dikili taşlar, kumar aletleri;⁷¹ kan, leş, domuz eti;⁷² ikiyüzlü kâfirler⁷³ ve putların bizâtihi kendisi⁷⁴ gibi maddî pis-

⁶² Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, "fhş" md., s. 322.

⁶³ el-A'râf 7/80; en-Neml 27/54; el-Ankebût 29/28.

⁶⁴ en-Nisâ 4/15, 19, 22, 25; Yûsuf 12/24; el-İsrâ 17/32; en-Nûr 24/19, 21; el-Ahzâb 33/30; et-Talâk 65/1.

⁶⁵ el-A'râf 7/28.

⁶⁶ Mukâtil b. Süleyman "fhş" kökünden gelen kelimeler için şirk, zina, livâta, nüşûz olmak üzere Kur'an'da dört temel anlamda kullanıldığını belirtir: *el-Vüçûh ve'n-nezâir*, s. 40-41; Mustafa Çağrıncı, "Fahşâ", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: İFAV Yay., 1997, II, 11; ayrıca bk. Kerim Özmen, *Kur'an'da Günah İfade Eden -"fhş" Kökünden Gelen Kelimeler Üzerine Bir Çalışma-*, İstanbul, ts. (yayımlanmamış çalışma).

⁶⁷ Neseî, *a.g.e.*, II, 648; bk. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vüçûh ve'n-nezâir*, s. 39-40.

⁶⁸ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, "Habîs" md., s. 209.

⁶⁹ en-Nisâ 4/2.

⁷⁰ İbrâhim 14/26.

⁷¹ el-Mâide 5/90.

⁷² el-En'âm 6/145.

⁷³ et-Tevbe 9/95.

⁷⁴ el-Hac 22/30.

likler yanında, namusa hâlel getirecek cinsel suçlar,⁷⁵ öfke, azap⁷⁶ ve imansızlık⁷⁷ gibi mecazi pislikler için de kullanılmıştır.⁷⁸

G) Zenb (ذنب): Çoğulu *zünûb* (ذنوب) olan ve “suç” anlamında kullanılan *zenb*, “kuyruk, arka, geri” mânalarına gelen *zeneb* (ذنب) kelimesinden türetilmiştir. Kur’an’da otuz yedi yerde geçen bu kelime, terim olarak, sonu kötü görülen bütün davranışlar için kullanılması yanında⁷⁹ şirk, zina, küfür ve adam öldürme gibi büyük günahlar için de kullanılmıştır.⁸⁰

Nisâ sûresinin 31. âyetinde de *seyyiât* karşılığında “*kebâir*” in kullanılmış olmasından hareketle “*zenb*” in büyük günahı ifade ettiğini söyleyebiliriz.⁸¹ *Tekzîb*,⁸² *fisk*,⁸³ *küfr*,⁸⁴ *istikbâr*,⁸⁵ *fâhişe* ve *zulmün*⁸⁶ *zenb* kelimesi ile anlatılmış olması da bunu pekiştirmektedir.

H) Cünâh: Daha çok insanlar arasındaki münasebetler için kullanılan ve “kişiyi haktan saptıran davranış” anlamına gelen⁸⁷ *cünah* kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de çeşitli şekillerde yirmi iki defa geçmekte⁸⁸ ve “darlık, sıkıntı, sorumluluk, engel, günah, sakınca” anlamlarında kullanılmaktadır.⁸⁹

⁷⁵ el-Ahzâb 33/33.

⁷⁶ el-En’âm 6/125; el-A’râf 7/71; Yûnus 10/100.

⁷⁷ et-Tevbe 9/125.

⁷⁸ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, “Rics”, md., s. 557-558.

⁷⁹ İsfahânî, *a.g.e.*, “znb” md., s. 181.

⁸⁰ Bebek, “Günah”, *DİA*, XIV, 282; Kılıç, *a.g.e.*, s. 196.

⁸¹ Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl ve esrârü’l-te’vîl*, Beyrut: Müessesetu Şa’bân, ts., I, 652.

⁸² Âl-i İmrân 3/11.

⁸³ el-Mâide 5/49.

⁸⁴ el-Mü’min 40/21, 22; Muhammed 47/10, 11.

⁸⁵ el-Ankebût 29/39-40.

⁸⁶ Âl-i İmrân 3/134, 135.

⁸⁷ İsfahânî, *a.g.e.*, “cnh” md., s. 113.

⁸⁸ el-Bakara 2/198, 229, 230, 233, 234, 235, 236, 240; en-Nisâ 4/23, 24, 101, 102, 128; el-Mâide 5/93; en-Nûr 24/29, 58, 60, 61; el-Ahzâb 33/5, 51, 55; el-Mümtehine 60/10.

⁸⁹ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, Kahire: Dârü’l-hadis, 1988, “Cünah” md., s. 113.

I) **Hûb (حوب)**: Günah anlamını ifade eden *hûb*⁹⁰ kelimesini Kur'an sadece bir âyette, yetim malını kendi malına katarak yemenin çok çirkin olduğunu anlatırken kullanmıştır.⁹¹

J) **Vizr: (وزر)** Çoğulu *evzâr* (أوزار) olan *vizr*, "sığınılan dağ geçidi, oyuk, kovuk" anlamındaki *vezr* ile aynı kökten olup "günah, yük, borç" anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da genellikle "mânevî yük ve sorumluluk" anlamında *ism* yerinde kullanılmış olan *vizr*,⁹² farklı türevleriyle on bir yerde geçmektedir.⁹³

K) **İsyân/Ma'siyet (معصية/ عصيان)**: Sözlükte "itaatsizlik, âsi olmak, emre itaat etmemek" anlamında "itaat"ın zıddı olan *isyân/ma'siyet*, dinî anlamda "Allah ve resulünün emirlerine uymamak, itaat etmemek" mânalarına gelmektedir. Kur'an'a göre isyanın bazısı küfür, bazısı da *fısk* yani hatadır. "وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا" = Kim Allah'a ve resulüne isyan ederse ona, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır"⁹⁴ âyetindeki "isyan" Peygamber'in Allah'tan alıp haber verdiği ilâhî gerçekleri kabul etmemek, dolayısıyla şirk ve küfürde ısrar etmek demektir. "وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا" = Allah ve resulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve resulüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır"⁹⁵ âyetindeki "isyan" ise, *küfrü* de *fıskı* da içine almaktadır. Eğer Allah ve resulünün emir ve yasaklarını inkâr ederse bu kimse kâfir olur; iman eder de uygulamazsa fâsık olur; hata etmiş, günaha girmiş olur.⁹⁶

İsyân kelimesi Kur'an'da *küfür*; inkâr etme⁹⁷, *cühûd*; bile bile hakkı kabul etmeme⁹⁸, *ğavâ*; azma⁹⁹, *fısk*; itaatsizlik etme¹⁰⁰, *kizb*; Allah'ın

⁹⁰ İsfahânî, *a.g.e.*, "hvb" md., s. 150.

⁹¹ en-Nisâ 4/2.

⁹² Bebek, "Günah", *DİA*, XIV, 282-283.

⁹³ İsfahânî, *a.g.e.*, "vzr" md., s. 593-594; el-En'âm 6/164; en-Nahl 16/25; el-İsrâ 17/15; Tâhâ 20/29, 87; el-Ankebût 29/13; el-Fâtır 35/18; ez-Zümer 39/7; en-Necm 53/38; el-Kiyâme 75/11; el-İnşirâh 94/2.

⁹⁴ el-Cin 72/23.

⁹⁵ el-Ahzâb 33/36.

⁹⁶ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 341-342.

⁹⁷ en-Nisâ 4/42.

âyetlerini yalanlama¹⁰¹, *ism ve udvân*; günah işleme ve düşmanlık yapma¹⁰², *i'tidâ'*; haddi aşma¹⁰³, *cebbâr*; zorba¹⁰⁴ kavramları ile birlikte kullanılmıştır.¹⁰⁵

L) Mûnker (منكر): "Çirkin, kötü, yadırganan" anlamına gelen *mûnker*, "ma'ruf"un zıddı olarak "Allah'ın razı olmadığı, İslâm'ın çirkin, kötü, günah ve haram olarak bildirdiği" davranışlardır.¹⁰⁶

M) Fisk (فسق): "Bir yerden çıkmak, ayrılmak" anlamında olan *fisk*, insanlar için ilk kez Kur'an tarafından kullanılmıştır. Önceki Arap metinlerinde bitki ve hayvanlar için kullanılırdı. Bu tespiti yapan Râgıb el-İsfahânî, *fiskın* Kur'an terminolojisindeki anlamını şöyle yapmaktadır: "Dinin koyduğu sınırlardan dışarı çıkmak."¹⁰⁷ Türevleriyle beraber Kur'an'da on sekiz yerde geçen bu kavram, hem küfrü hem de isyan olan inanç, söz ve davranışları ifade etmektedir.¹⁰⁸

N) Habîs (حبيث): "Kirli, pis, murdar, zararlı, şerli" ve benzeri anlamlarda Kur'an'da on beş yerde geçmekte ve bu kelime ile nitelenen her şey yerilmektedir.¹⁰⁹ Kur'an, haram mala, özellikle yetim malının haksızca ele geçirilen kısmına da *habîs* demektedir.¹¹⁰

O) Tuğyân (طغيان): Sözlükte "haddi aşmak, zulmetmek, azmak, isyan etmek" anlamlarına gelen *tuğyan* kelimesi *tağâ* (طغى) fiilinin mastarı-

⁹⁸ Hûd 11/59.

⁹⁹ Tâhâ 20/121.

¹⁰⁰ el-Hucurât 49/7.

¹⁰¹ en-Nâziât 79/21.

¹⁰² el-Mücâdile 58/8-9.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/112.

¹⁰⁴ Meryem 19/14.

¹⁰⁵ Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, s. 342; Bu kavramın geçtiği âyetler için ayrıca bk. el-Bakara 2/61; Nisa, 4/14; Yûnus 10/91; Nûh 71/21; el-Hâkka 69/9-10.

¹⁰⁶ İsfahânî, *a.g.e.*, "nkr" md., s. 561; Komisyon, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, "Mûnker" md., s. 497; Âl-i İmrân 3/104; el-Mâide 5/79; et-Tevbe 9/71, 112; el-Ankebût 29/29.

¹⁰⁷ İsfahânî, *a.g.e.*, "fsk" md., s. 425-426.

¹⁰⁸ Öztürk, *a.g.e.*, s. 47; el-Bakara 2/97, 99, 282; el-Mâide 5/3; el-En'âm 6/21, 49, 121; el-A'râf 7/163, 165; et-Tevbe 9/7-8, 67; el-İsrâ 17/16; el-Enbiyâ 21/74; en-Nûr 24/4; el-Hucurât 49/11; el-Haşr 59/9.

¹⁰⁹ İsfahânî, *a.g.e.*, "hbs" md., s. 158.

¹¹⁰ el-Bakara 2/267; Âl-i İmrân 3/179; en-Nisâ 4/2; el-Mâide 5/100; el-A'râf 7/58, 157; el-Enfâl, 8/37; İbrâhim 14/26; el-Enbiyâ 21/74; en-Nûr 24/26.

dır.¹¹¹ Kur'an'da "Allah'a ve Peygamber'e hürmetsizlik ve saygısızlık etmek, haddi aşırıp azgınlık yapmak, insanları yoldan çıkarmak" gibi mânalarda mastar ve diğer türevleriyle birlikte otuz dokuz yerde geçmektedir.¹¹²

P) Zulüm (ظلم): Sözlükte "bir şeyi kendine mahsus yerinden başka bir yere koymak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, hakkını vermemek" anlamlarına gelen *zulüm* kelimesi, *zaleme* fiilinin mastarıdır. Kur'an'da farklı türevleriyle 289 defa geçen bu kelime, insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekle birlikte çoğunlukla Allah'a karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmektedir. En büyük zulmün ise Allah'a şirk koşmak olduğunu belirtmektedir.¹¹³

R) Fücûr (فجور): "Günaha dalmak, azmak, azgınlaşmak, inkâr etmek, isyan etmek" gibi anlamları ifade eden *fücûr*, Kur'an'da çeşitli şekillerde "iman, ibadet, itaat ve takvanın zıddı" olarak kullanılmaktadır.¹¹⁴

III. KELÂM İLMİNDE BÜYÜK GÜNAH MESELESİ

Etimolojik gelişimi içinde *kebîre* sözcüğü zamanla büyük günah anlamında bir kelâm ilmi terimi olmuş ve mezhepler arası tartışmaların önemli kavramlarından biri haline gelmiştir. İlk tartışma, günahların büyük-küçük şeklinde bir tasnife tâbi tutulup tutulmaması noktasında olmuştur. Daha önce bu tasnifin Kur'an tarafından yapıldığına değinmiştik. Nitekim Gazzâlî (ö. 505/1111) günahların büyük günahlar ve küçük günahlar olarak tasnifinin gerekliliğini âyetlerle desteklemek suretiyle¹¹⁵ şu şekilde dile getirmiştir: "Küçük günahlarla büyük günahlar arasında fark olduğunu kabul etmemek uygun değildir. Çünkü Kur'an'dan öğrendiğimize göre bir günaha bazen büyük bazen de küçük denmektedir. Zira günahlar, şahıslara ve durumlara göre farklılık arz etmektedir."¹¹⁶

¹¹¹ İsfahânî, *a.g.e.*, "tğy" md., s. 341-342; Komisyon, *Dinî Terimler Sözlüğü*, s. 664.

¹¹² el-Bakara 2/15; el-Mâide 5/68; el-En'âm 6/110; Tâhâ 20/24,43,45; el-Mü'minûn 23/75; eş-Şems 91/11.

¹¹³ Komisyon, *Dinî Terimler Sözlüğü*, s. 719; el-Bakara 2/35, 82; Âl-i İmrân 3/13; el-A'râf 7/19, 103; el-Enfâl 8/54; Hûd 11/117.

¹¹⁴ İsfahânî, *a.g.e.*, "fcr" md., s. 418; es-Sa'd 38/28; Nûh 71/27; el-Abese 80/42; el-Mutaffifîn 83/7; eş-Şems 91/8.

¹¹⁵ en-Nisâ 4/31; en-Necm 53/32.

¹¹⁶ Gazzâlî, *İhyâü ulûmi'd-dîn*, Kahire, ts., X, 21.

Eş'arî kelâmcıları, günahları büyük-küçük ayırımı yapmadan hepsini büyük günah olarak kabul etmişlerdir.¹¹⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ise günahları büyük-küçük günahlar diye ikiye ayırdığı gibi büyük günahları itikatta ve amelde meydana gelen günahlar diye ikiye taksim etmiştir.¹¹⁸ Mu'tezile kelâmcısı Kadı Abdülcebbâr, Ehl-i sünnet gibi günahları büyük ve küçük olarak ayırırken, Hâricîler ise her günahın Allah'a itaatsizlik anlamını içerdiği içindir ki bütün günahların büyük olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁹ Mürcie kelâmcılarından bazıları her günahın büyük günah olduğunu iddia ederken bazıları da günahların büyük-küçük diye ikiye ayrılmasını kabul etmişlerdir.¹²⁰

Bu tartışmalarda bir diğer temel soru da şuydu: "Büyük günah (*kebîre*) işleyen kişi cennete girebilir mi?" Ameli imandan bir cüz gören Hâricîler, büyük günah işleyen kimsenin, tövbe etmediği takdirde dünyada ve ahirette kâfir olarak muamele göreceğini ve cennete giremeyeceğini iddia etmiştir. Konuyu iman açısından ele alan Mürcie, imanlı olduğu sürece kişinin büyük günahlarından dolayı zarar görmeyeceğini ve ahirette de cehenneme girmeyeceğini söylemektedir. Mu'tezile ise bir kimsenin büyük günah işlemekle imandan çıkmış sayılacağını, dolayısıyla cennete giremeyeceğini; ancak küfre girmeyip imanla küfür arasında bir yerde olduğu için de cehennemde kalmayıp iki mertebe arası bir durumda (el-menzile beyne'l-menzileteyn) olacağını; tövbe ettiği takdirde mümin muamelesi, aksi takdirde kâfir muamelesi göreceğini söylemiştir.¹²¹

Ehl-i sünnet (Eş'arî ve Mâtürîdî kelâmcıları) ise "şirk hariç büyük günahlardan herhangi birini inkâr etmeden, helâl saymadan yahut hafife almadan işlemek kişiyi dinden, imandan çıkarmaz; yani o kimse kâfir olmaz. Çünkü iman inanılması gereken dinî esasları kalben tasdik etmektir. O halde bir mümini imandan ancak bu tasdike aykırı bir durum çıkarabilir. Fakat böyle bir mümin âsi sayılır¹²² ve dünyada cezasını çekmek

¹¹⁷ Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâitü'l-edille fi usûli'l-i'tikâd* (nşr. Esad Temîm), Beyrut, 1992, s. 328.

¹¹⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Fethullah Huleyf), İskenderiye: Dârü'l-cemâati'l-Mısıryye, ts., s. 329-335.

¹¹⁹ Kadı Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1996, s. 632.

¹²⁰ Kılıç, *a.g.e.*, s. 323-324, 329-330.

¹²¹ Bebek, "Kebîre", *DİA*, XXV, 163-164; Öztürk, *a.g.e.*, s. 34-35.

¹²² Aydın, *a.g.e.*, s. 200-201.

suretiyle veya tövbe yoluyla gınahtan, dolayısıyla azaptan da kurtulamaz" görüşündedir. Bunlara göre büyük günah işleyen kişi tövbe etmeden ölürse, ya Allah onu rahmetiyle affedecek ya Hz. Peygamber ona şefaath edecek ya da iman sahibi olduğundan dolayı cehennemde ebedî kalmayıp günahı kadar ceza çektikten sonra Allah'ın rahmeti ile cennete girecektir.¹²³

Görüldüğü gibi Ehl-i sünnet kelâmcıları, amelle imanı birbirinden ayrı şeyler olarak görmüşler ve büyük günah işleyen mümini küfürle nitelendirmeyerek ebedî cehennemde kalmayacağını söylemişlerdir. Ehl-i sünnet'e nisbet edilen kelâm ekolünün kurucusu ve mümessili İmam Mâtürîdî'nin bu konu hakkındaki görüşü şu şekildedir: "Allah Teâlâ, Kur'an'da bir kötülüğü, günahı ancak misliyle cezalandıracağını buyurmuştur.¹²⁴ Şüphe yok ki Allah'a ortak koşmamış, O'nu inkâr etmemiş birinin günahı müşrik ve kâfirin günahından daha aşağı olacaktır. Allah Teâlâ, cehennemde ebedî olarak kalmayı, ortak koşmanın ve inkâr etmenin cezası olarak tayin etmiştir. Şayet Cenâb-ı Allah, inancı olduğu halde büyük günah işleyeni, kâfire verdiği ceza ile; ebedî cehennem ile cezalandırarak olursa kişiye günahından fazla ceza vermiş olur. Bu da Allah'ın vaadinden dönmesi demektir. Oysa Allah, kullarına asla zulmetmez ve vaadinden asla dönmez. Diğer taraftan, inkâr edenle günahkâr müminin cezasının eşit oluşu, Allah Teâlâ'nun hikmet ve adaletine delildir. Zira günahkâr mümin, en büyük hayrı işlemiş ve Allah'a iman etmiştir. Kâfir ise küfrü tercih ederek en kötü fenalığı yapmıştır. Eğer Allah Teâlâ, günah işleyeni ebedî olarak cehennemde bırakmış olsa, bu takdirde hayırların en faziletlisi olan imana vereceği sevaba karşılık, kötülüklerin en fecisi olan küfrün cezasını, ebedî cehennemi vermiş olur ki bu O'nun hikmetine ve adaletine zıt bir durumdur. Oysa adalet ve hikmetin gerektirdiği, fazlasıyla değil; ancak misliyle cezalandırmaktır."¹²⁵

Büyük günah (kebîre) işleyen müminler hakkında ahirette yapılacak işlemin ne olacağını ise şöyle açıklamıştır: "Müminlerden günah işleyenlerin gerçek durumu Allah'a bırakılmıştır. Allah dilerse lütfuyla ve

¹²³ Kılıç, a.g.e., s. 329; Bebek, "Kebîre", *DİA*, XXV, 164; Türkgülü, a.g.m., s. 84.

¹²⁴ el-En'âm 6/160.

¹²⁵ Muhammed Ebû Zehre, *İslâm'da Siyasî, İktisadî ve Fıkhi Mezhepler Tarihi* (trc. Hasan Karakaya - Kerim Aytekin), İstanbul: Hisar Yayınevi, ts., s. 230-231.

merhametiyle onları affedecek, dilerse de günahları miktarınca onları cezalandıracaktır. Bu da onların ebedî olarak cehennemde kalmayacaklarını göstermektedir.”¹²⁶

SONUÇ

Günah, her insanın gerek dinî gerek ahlâkî gerekse toplumsal hayatını düzenlerken dikkat etmesi gereken önemli bir husustur. İnsanların çoğu karakterleri gereği her arzu ettiğini yapabilmek, her düşündüğünü gerçekleştirmek ister. Bir anlamda sınırsız hürriyet ve özgürlük peşinde koşar. Fakat sınırsız hürriyet, aynı zamanda başkalarının hürriyetine tecavüz etmeyi de getirecektir ki bu durum haksızlığa, huzursuzluğa ve toplumsal çöküşe zemin hazırlamaktadır. İşte İslâm dini bu noktada tedbir amacıyla insanın günlük hayatını dizayn edip onu ilâhî kanunlara yönlendirmiş; insanın Allah’la yahut insanla olan ilişkisini sadece hukukî normlarla değil, aynı zamanda ahlâkî değerlerle de düzenlemiş ve korumuştur. “Günah” veya “Büyük Günah” kavramı da bu ilişkilerdeki insanî yanlışlıkların ve insan haklarının ihlalinin dinî ve ahlâkî boyuttaki adlandırması ve nitelemesidir. Bu yüzden günahı küçük yahut büyük kılmadaki ölçüt, Allah’a isyan boyutu değil, işlenen suçun başka bir insanın temel haklarından herhangi birinin ihlali olup olmadığıdır. Büyük günah olarak sayılan hususlar incelendiğinde işaret edilen bu durum müşahede edilmektedir.

Kur’an günah olgusunu ifade etmek üzere yirmi kadar kelime kullanmaktadır. Bunların arasında bir anlam yakınlığı olsa bile, her biri başka bir hataya, hatanın farklı bir boyutuna işaret etmektedir. Ancak dikkati çeken husus, günah olarak belirlenen şeylerin hepsinin birden ortak noktası vardır; nefse, şeytana, karanlık ve kötü işlere yenik düşmeyi, sıkıntıyı ve ıstırapı, toplumsal huzursuzluk ve kaosu, çirkin ve bayağı davranışları, dengeyi bozmayı ve haddi aşmayı ifade etmeleridir.

Makalemizde, günah kavramından hareketle küçük günah ve özellikle de büyük günah kavramı Kur’an açısından değerlendirilmiş, büyük günah ile küçük günah arasındaki fark anlatılmıştır. “Büyük günah işleyen birinin dinî statüsünün ne olduğuna ve ahiretteki konumunun ne olacağına dair” kelâmî tartışmalara da mezhepler ışığında değinilmiştir.

¹²⁶ Ebû Zehre, *a.g.e.*, s. 231.

Neticede bazı hususlar ortaya çıkmıştır: Öncelikle İslâm'ın hoş görmediği ve günah sayarak yapılmamasını emrettiği veya güzel görüp yapılmasını istediği her ne varsa, bunlarda tıpkı doktorun hastaya yazdığı acı ilaç gibi bireysel yahut toplumsal anlamda büyük faydalar vardır. Nitekim şirk, anne babaya isyan, içki, zina, adam öldürme ve yalan gibi günahlar da mânevî hayatın merkezi olan kalbin ölmesine ve vicdarın yok olmasına, sonuçta insanın ve insanlığın hebasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda günahların kişisel, toplumsal, psikolojik, sosyolojik ve hatta ekolojik zararları vardır. Zira günah işleme anlayışı, insanı çevreleyen her yerde kaosa, huzursuzluğa, felakete sebep olmaktadır. Günahlar ilâhî bereketi azaltmakta, insandaki iyi duyguları köreltmekte, çirkinlikleri artırmakta, hakları ihlâl ettirmekte; rezilliklere, yıkımlara sebep olmakta ve mümin kalpleri karartmaktadır. Aynı zamanda günahlar, bireysel ve toplumsal hayatı derinden ilgilendirmektedir. Zira günah, bazen başkalarının meşru haklarına, bazen kendi öz hakkına, bazen de Allah'ın emir ve yasaklarına başkaldırıyor ifade etmektedir.

Günahlar, insanları korkuya, şüpheciliğe, dengesizliğe, doymazlığa ve utanmazlığa sürüklemektedir. Zaten İslâm, emrettiği ve yasakladığı şeylerde asıl olarak bireyin ve toplumun yararını gözetmiş, sağlıklı bir düzen ve toplum yaratmaya çalışmıştır. Ne var ki insan, hata ile veya unutarak günah işleyebilir. Çünkü insan hem günah hem de sevap işleme özelliğine sahip olarak yaratılmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki yaratılıştaki esas olan sevaptır; bir başka ifadeyle günah işlememektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in sevaplardan daha çok günah veya günahlardan ısrarlı ve detaylı şekilde bahsetmesi de onun şu prensibi egemen kılmak istemesindedir: Yaratılıştaki esas olan sevap kazanmak yani günah işlememektir. Haram, günah, suç işlemek istisnadır ve tüm bu istisnalar; sapma ve ihmaller insanın tekâmül yürüyüşünü aksatmakta ve hem bireyi hem de toplumu mutsuzluğa, didişmeye ve çatışmaya sürüklemektedir.

En büyük hata, insanı hatasız görmektir. İş yapanlar hata yaparlar, ölümlerin hata yaptığı görülmemiştir. Bu durumda insana düşen, Allah ile kul arasına giren kalın bir perde ve en büyük engel olarak nitelendirilen günahlara büyük veya küçük ayırımı yapmadan yaklaşmamaktır. Şayet insanî bir zaaf olarak günaha doğru bir yaklaşma söz konusu olduğunda ondan hemen uzaklaşıp Allah'a yönelerek tövbe etmek ve bir daha o

günaha düşmemek üzere tedbirler almaktır. Çünkü kabulü hakkında herhangi bir kuşkuya kapılmaksızın samimi olarak yapılan her tövbe Allah katında makbuldür ve günahların affına vesiledir. Bir de kişi insanlardan değil, Allah'tan korkarak günah işlememelidir. Gizli-açık işlenen her günahı bilen Allah'ın işlenen kötülükleri cezasız bırakmayacağına, er veya geç bunun hesabını soracağına inanmalı, dinin emirlerine uyup yasaklarından kaçınırken Allah'tan başka hiç kimseden korkulmamalıdır.